

**Мукачівський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо організації і проведення асистентської практики
для студентів II року магістратури спеціальності 8.02020401 «Музичне
мистецтво (за видами)*»**

УДК 378.147.091.33–027.22:78
ББК 74.580.276.4
П 58

Рецензенти:

- Хижна О.П.** - доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова.
- Булда М.В.** – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музикознавства та методики музичного виховання Інституту мистецтв прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Попович Н.М.

П 58 Методичні рекомендації щодо організації і проведення асистентської практики – Мукачево : МДУ, 2016. – 21 с.

Методичні рекомендації щодо організації і проведення асистентської практики є допоміжним матеріалом у формуванні професійної майстерності майбутніх фахівців з музичного мистецтва.

Рекомендації призначено для студентів спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво (за видами)*», викладачів і студентів мистецьких й педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 378.147.091.33–027.22:78
ББК 74.580.276.4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. Основні положення	5
2. Мета і завдання асистентської практики	6
3. Зміст асистентської практики	7
4. Порядок проходження практики	8
5. Організація асистентської практики	9
6. Вимоги до ведення і оформлення документації	11
7. Оцінка результатів практики	12
СПИСОК	
ВИКОРИСТАНИХ	
ДЖЕРЕЛ	
.....	14
ДОДАТКИ	15

ПЕРЕДМОВА

Нові тенденції інтелектуального й духовного відродження суспільства зумовили необхідність модернізації освіти на новій філософській основі, побудованій на засадах антропоцентризму, діалогізму, інноваційності, прогностичності результатів освітньої діяльності. Функціонування системи неперервної освіти в Україні потребує від педагогічної теорії й освітньої практики значної уваги до вирішення завдань формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до духовно-естетичного й професійного вдосконалення. Практична підготовка фахівців з музичного мистецтва передбачає реалізацію духовного й творчого потенціалу магістранта: моральних якостей, широкого культурного світогляду, ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки, значного об'єму музично-теоретичних знань, умінь та навичок у виконавській та методичній сферах, розвинених загальних, педагогічних, музичних і виконавських здібностей.

Процес підготовки фахівців з музичного мистецтва передбачає в майбутньому можливість викладацької діяльності у вищих навчальних закладах, з огляду на це у підготовці магістрантів до професійної діяльності особливе місце посідає *асистентська практика*, яка є одним з механізмів формування особистісних якостей і ціннісних настанов на професійну педагогічну діяльність.

Асистентська практика магістрів забезпечує інтеграцію теоретичного і практичного підходів до музичного навчання і виховання, оскільки в процесі теоретичного навчання загальні і спеціальні музичні, психолого-педагогічні, гуманітарні дисципліни вивчаються окремо і лише в процесі реальної діяльності

знання з цих дисциплін стають інструментом цілеспрямованого вирішення конкретних завдань музичного навчання і виховання. Зазначене органічне поєднання знань, умінь і навичок створює цілісне уявлення про музично-педагогічний процес та є основою ціннісних орієнтирів професійної діяльності майбутнього фахівця.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Асистентська практика організовується і проводиться у Мукачівському державному університеті відповідно до вимог нормативних документів Міністерства освіти і науки України, «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», навчальних планів і програм, зокрема, програми «Науково-педагогічна (асистентська) практика студентів магістратури». Проходження практики здійснюється за індивідуальними планами, розробленими на основі робочих програм та методичних рекомендацій практичної підготовки магістра відповідно до змісту майбутньої професійно-педагогічної діяльності. В процесі проходження асистентської практики значно зростає рівень сформованості професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики, забезпечується багатогранність формування практичних умінь і навичок магістрантів в якості викладача вищої школи, розвиток творчого мислення майбутніх фахівців.

У відповідності з навчальним планом педагогічного факультету МДУ передбачено такий порядок проходження студентами асистентської практики: асистентську практику проходять студенти II року магістратури впродовж чотирьох тижнів наприкінці II семестру без відриву від навчання.

Асистентську практику студенти спеціальності «Музичне мистецтво (за видами)*» II року магістратури проходять у Мукачівському державному університеті, чи інших навчальних закладах IV рівня акредитації, що визначаються як базові для проходження практики, та в яких студенти працюватимуть після закінчення університету.

Керівник випускової мистецької кафедри педагогічного факультету закріплює студентів за викладачами керівниками практикою для загального контролю підготовлених студентами навчально-методичних матеріалів та безпосереднього контролю над проведенням передбачуваних практикою заходів.

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Головною метою асистентської практики є ознайомлення студентів з організацією навчально-виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі та набуття досвіду самостійної діяльності як викладача вищої школи.

В ході організації асистентської практики обов'язковою умовою є наявність на базі практики досвідченого педагога та забезпечення можливості проведення семінарських, практичних та лекційних занять.

Основними завданнями асистентської практики є:

- поглиблення теоретичних знань магістрантів із спеціальних музичних і психолого-педагогічних дисциплін й практичне їх застосування в ході вирішення конкретних педагогічних завдань;
- формування індивідуального творчого стилю музично-педагогічної діяльності,
- формування у магістрантів музично-педагогічних, науково-методичних та психолого-педагогічних умінь і навичок викладання відповідних навчальних дисциплін у вищій школі;
- активізація потреби в самоорганізації й самоосвіті;
- поглиблення умінь організації основних форм навчання у вищій школі, застосування інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, провідних методик мистецького навчання;

- формування високого рівня професійно-педагогічного, діалогічного стилю спілкування зі студентською аудиторією;
- поглиблення досвіду музично-педагогічної діяльності;
- формування особистісних й професійних якостей викладача вищої школи.

3. ЗМІСТ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Практика магістрантів є багатогранною формою навчання, оскільки: студенти паралельно опановують специфіку викладання у вищій школі під керівництвом педагога та самі організують навчально-виховний процес студентів.

Навчально-методична робота складає суть асистентської практики, її основну мету. Саме в ході навчально-методичної роботи реалізуються основні завдання практики, що полягають у формуванні у студентів навичок викладацької роботи. Навчально-методична робота полягає в:

0* відвідуванні лекцій, семінарських занять та консультацій, що проводять керівники-методисти з метою вивчення методичного досвіду і системи навчальної роботи керівника і базової кафедри в цілому, оволодіння методикою підготовки до занять і методикою викладання навчального матеріалу;

1* освоєнні засобів організації та контролю самостійної роботи студентів, особливо при підготовці до семінарських занять (додаткові питання, теми для обговорення, теми рефератів і т.п.);

2* відвідуванні занять, що проводять студенти-практиканти з подальшим обговоренням та письмовим рецензуванням;

Навчально-методична робота студентів має дві складові частини, що доповнюють одна одну: пасивна та активна (аудиторна) практика.

Пасивна практика в більшості випадків передує активній (аудиторній). Вона полягає у відвідуванні лекцій, семінарських занять, консультацій які проводить викладач-методист і інші викладачі кафедри; участь у навчально-методичній роботі кафедри, відвідування лекцій та семінарів, які проводять інші студенти-практиканти з активною участю в обговоренні результатів і підготовкою письмової рецензії.

Обсяг пасивної практики - не менше 12 годин.

Активна (аудиторна) практика є основною у всьому процесі асистентської практики, оскільки саме в ході активної практики виявляються та закріплюються викладацькі здібності студентів. Активна практика включає в себе: самостійне проведення лекцій та семінарських (практичних) занять; проведення консультацій; участь у методичній роботі базової кафедри і т.п.

До початку активної практики студенти надають викладачеві-методистові (а при необхідності - керівникові практики від базового вузу) тексти лекцій та методичні розробки семінарських занять. Об'єм лекції складає 20-25 сторінок тексту, методичних розробок - 3-5 сторінок. Після узгодження тексту лекцій і методичних розробок з керівником студент допускається до самостійного проведення занять.

На залікових заняттях мають бути присутні викладач-методист та інші студенти-практиканти. Після закінчення лекції (семінарського заняття) проводиться обговорення, в якому беруть участь всі присутні. В ході обговорення висловлюються зауваження теоретичного (стосовно змісту лекції, семінару) та методичного (якість подачі матеріалу, контроль над аудиторією, активність студентів, використання технічних засобів навчання і т.п.) плану. Студенти-практиканти фіксують свої зауваження у письмовій формі у рецензії, викладач-методист оцінює кожне заняття та надає рецензію з оцінкою.

Об'єм активної асистентської практики складає 12 годин:

- 2 лекції - 4 години;
- 4 практичних заняття - 8 годин.

4. ПОРЯДОК ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Базами проходження практики магістрантів є відповідні кафедри факультету університету. Для проходження практики студенти можуть бути також направлені і в інші навчальні підрозділи такі як наприклад коледж, де викладаються відповідні дисципліни спеціалізації і здійснюється підготовка спеціалістів за бакалаврською програмою. У разі проходження асистентської практики за межами Мукачівського державного університету, студенти-практиканти відвідують лекції та практичні заняття, що проводяться керівником, закріпленням за студентом базовим вузом.

До початку асистентської практики магістрант зобов'язаний скласти і погодити з керівником-методистом, а потім подати на затвердження керівникові від кафедри *індивідуальний план* проходження асистентської практики із зазначенням усіх видів робіт і термінів їх виконання.

Впродовж першого тижня асистентської практики майбутні фахівці відвідують заняття, ведучи спостереження за організацією музично-педагогічного навчального процесу, що зумовлює ефективну адаптацію до ролі викладача вищої школи. Цілеспрямоване спостереження за навчально-виховним процесом в ході асистентської практики характеризується поліфункціональністю і є одним з провідних методів формування професійного досвіду магістрантів.

Заключним етапом є підготовка студентами *звіту про проходження асистентської практики* (див. Додаток 1) та затвердження його на засіданні випускової мистецької кафедри педагогічного факультету.

Обов'язковою умовою є початок і завершення асистентської практики у визначений термін, дотримання правил внутрішнього розпорядку, якісне виконання магістрантом власних завдань, що передбачені програмою асистентської практики, підготовка усіх необхідних звітних документів згідно встановлених вимог.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Систематична щоденна робота магістранта полягає у збиранні та вивченні матеріалів за програмою асистентської практики, розробці навчально-методичних матеріалів, підготовці до проведення лекційних та семінарських навчальних занять і виховних заходів, оформленні документації, заповненні щоденника проходження практики.

Процес підготовки магістрантів до проведення занять є складним і відповідальним, оскільки така діяльність потребує максимальної концентрації зусиль і вияву сформованого рівня педагогічної майстерності. Цей процес вимагає тривалого часу і передбачає не тільки написання конспекту заняття, а й психологічну підготовку студента-магістранта до його проведення, глибоке осмислення мети заняття, зміст основних етапів і положень, власне творче бачення дисципліни, усвідомлення її значущості, впевненості у своїх знаннях; оволодіння майстерністю виступу і діалогічною взаємодією зі студентською аудиторією.

Загальне керівництво асистентською практикою здійснює декан факультету та факультетський керівник практикою, який призначається розпорядженням декана факультету.

В обов'язки факультетського керівника входить підготовка наказу про практику, загальне керівництво нею та координація методичного керівництва з боку кафедри. По закінченню практики факультетський керівник за результатами обговорення практики на засіданнях кафедр готує письмовий звіт деканові факультету.

Безпосереднє керівництво асистентською практикою кожного студента виконує викладач-методист, якого призначає кафедра відповідно до педагогічного навантаження. В обов'язки керівника викладача-методиста входить постійна допомога студентам-практикантам у виконанні всіх завдань практики, їх оцінка

та звіт про проходження практики. При призначенні викладача-методиста враховуються його наукові інтереси та спеціалізація студентів-практикантів.

6. ВИМОГИ ДО ВЕДЕННЯ І ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Головні документи асистентської практики визначають зміст навчального процесу на різних етапах проходження практики, основні вимоги до студентів-практикантів та вміщують форми контролю за їх виконанням. До документів асистентської практики належать: Наказ про асистентську практику; протоколи засідання кафедр, індивідуальні звіти студентів про проходження практики, звіт керівника відповідної практики по факультету.

Наказ про практику є основним документом, що визначає терміни та порядок проходження практики, базові кафедри, базові навчальні заклади, викладачів-методистів, порядок та термін здачі звітів про практику. Терміни та місце проходження практики, розподіл студентів-практикантів між викладачами, форми відповідного контролю і звіту визначаються наказом про практику, який надається факультетським керівником деканові факультету не пізніше 15 листопада поточного року. Наказ про практику складається факультетським керівником після подання кафедрами виписок з протоколів з вказуванням викладачів-методистів та закріплених за ними студентів-практикантів. При закріпленні студентів-практикантів за викладачами бажано враховувати також інтереси студентів.

Протоколи відповідного рішення кафедри вміщує розподіл студентів між керівниками-методистами, оперативний контроль за проходженням практики, результати обговорення та оцінки індивідуальних звітів практикантів.

Індивідуальні звіти студентів-практикантів є основним звітним документом студента. На основі усного звіту та письмового індивідуального звіту на засіданні кафедри затверджується загальна оцінка практики. Індивідуальний зміст містить:

- щоденник, що фіксує всі форми роботи під час практики;

- тексти лекцій, що читає практикант;
- методичні розробки відповідних семінарських занять;
- індивідуальний звіт з робочим планом проходження практики;
- рецензії на заняття практикантів, які відвідав студент;
- рецензію керівника практики;
- рекомендації та побажання щодо про вдосконалення й оптимізації асистентської практики.

7. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

Матеріали про проходження практики практикант подає на перевірку керівнику практики. Керівник практики, ознайомившись з її матеріалами, складає відгук (характеристику) про її проходження з оцінкою виконання програми асистентської практики.

Впродовж тижня після завершення практики на кафедрі відбувається підсумкова конференція, що передбачає захист магістрантами перед комісією результатів та матеріалів практики.

При диференційованому оцінюванні роботи магістранта враховується рівень його теоретичної підготовки, якість виконання завдань асистентської практики, рівень оволодіння професійно-педагогічними вміннями і навичками, характер взаємодії і ставлення до студентів, акуратність, дисциплінованість, якість оформлення документації та строки її подання.

Слід зазначити, що при підсумковому оцінюванні результатів практики враховується попередня оцінка керівників науково-педагогічної та асистентської практик від кафедри університету та бази практики, результати захисту та подана характеристика магістранта. Підсумки асистентської практики є предметом розгляду на засіданні кафедри, під час якого керівник асистентської практики звітує про результати, обговорюються зауваження та побажання магістрантів, висловлюються пропозиції щодо покращення якості організації асистентської практики, урізноманітнення форм і засобів її проведення, використання

інноваційних методик, передового педагогічного досвіду, та планується поглиблення творчого співробітництва з базами практики.

При захисті звіту про проходження практики оцінюються вміння:

- аргументовано висловлювати власну думку;
- використовувати і оперувати політологічними категоріями;
- працювати з науковою музично-педагогічною, навчально-методичною й нотною літературою, складати тези;
- систематизувати і узагальнювати теоретичний матеріал;
- формулювати висновки і розробляти рекомендації щодо до сліджуваної проблеми;
- використовувати дані емпіричного характеру;
- аналізувати поточні процеси і явища, спираючись на здобуті знання фахового профілю.

Магістерська практика студентів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів. Диференційованій оцінці з боку викладача-методиста підлягають всі завдання, що виконує студент-практикант. Лекції та семінарські заняття оцінюються як за змістом, так і за дотриманням методики викладання. Оцінки заносяться в Щоденник практики викладачем-методистом або керівником. Кінцева узагальнена оцінка затверджується базовою кафедрою. Вона повинна враховувати рівень виконання завдань практики та зміст представлених документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боднарук І. М. Педагогічна практика в системі методичної підготовки майбутнього вчителя музики / І. М. Боднарук // Науковий вісник Чернівецького університету (серія «Педагогіка та психологія») : зб. наук. пр. – Вип. 128. – Чернівці : Рута, 2001. – С.35–40.
2. Гузій Н. В. Професіоналізм педагогічної діяльності : досвід моделювання / Наталія Василівна Гузій // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського : зб. наук. пр. – Вип. 1–2. – Одеса : ПДПУ ім. К.Ушинського, 2003.– С.161–170.
3. Дембіцька С. В. Проблемне навчання як фактор управління якістю навчального процесу / С. В. Дембіцька, С. Л. Яблочников // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету. – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – С. 18–26.
4. Заблоцька О. С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – № 39. – С. 52–56.
5. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : монографія / А. В. Козир ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 379 с.
6. Наскрізна програма практики. Спеціальність 8.02020401 «Музичне мистецтво». Професійне спрямування «Сольний спів» / [уклад. Т. В. Зінська]; КУ ім. Б. Грінченка. – К., 2015. – 25 с.

Додаток 1

ЗВІТ

про виконання програми

_____ практики

(вид практики)

студента _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
групи _____

Спеціальність _____
Кваліфікаційний рівень _____
База практики _____
(повна назва)
Керівник практики
від випускної кафедри _____

(посада, прізвище, ініціали) (посада, прізвище, ініціали)

Звіт захищено
" ____ " _____ 200__ р.

Підпис

Додаток 2

Форма № Н-7.03

(повне найменування вищого навчального закладу)

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

(вид і назва практики)
студента _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
Інститут, факультет, відділення _____

Кафедра, циклова комісія _____
освітньо-кваліфікаційний рівень/ступінь _____
напря́м підготовки _____
спеціальність _____
(назва)

_____ курс, група _____

Студент _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

прибув на підприємство, організацію, установу

Печатка

підприємства, організації, установи

»__» _____ 20__ року

_____ (підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи

Печатка

Підприємства, організації, установи

«__» _____ 20__ року

_____ (підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Додаток 3

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики				Відмітки про виконання
		1	2	3	4	

Керівники практики
від вищого навчального закладу _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Додаток 4

Орієнтовна структурна схема конспекту лекції

- наявність конспекту, робочих нотаток;
- оголошення теми, плану заняття;
- наукове та методичне обґрунтування основних положень, що розглядаються;
- чіткість, логічність, доступність викладання матеріалу;
- реалізація основних принципів мистецького навчання;
- зв'язок з попереднім матеріалом, міждисциплінарні зв'язки;
- економне використання часу;

- дотримання структури заняття, використання інноваційних форм та методів навчання;
- характеристика атмосфери проведення лекції;
- організація управління процесом навчання (підтримування інтелектуально-емоційного контакту зі студентами; варіативність застосування прийомів та методів навчання);
- мовлення викладача (логічність, доступність, емоційність, доказовість, впевненість).

Орієнтовна структурна схема конспекту практичного заняття

- тема заняття;
- мета заняття;
- план;
- короткий опис роботи кожного пункту плану (питання, форми роботи, зміст).

Додаток 5

Схема аналізу проведеного студентом лекційного заняття

У відповідності з розкладом " _____ " _____ 200__ року проведено лекцію з дисципліни _____

Тема:

П.І.Б. студента _____

Факультет _____

Спеціальність _____ Курс _____ Дата _____ Час _____

Група _____ Кількість осіб _____ Присутні _____

1. Науковий характер лекції. Влучність розкриття теоретичних положень, категорій, визначень.
2. Зв'язок теоретичного матеріалу з досягненнями практики соціально-педагогічної роботи. Популяризація досягнень вітчизняної науки, передового досвіду мистецько-освітньої діяльності.
3. Методичний рівень викладання: наявність плану лекції, його зв'язок з попереднім матеріалом, використання структурно-логічних схем, логічність і послідовність викладення матеріалу, аргументованість висновків.
4. Практична спрямованість: орієнтація на зміст та завдання практичних (семінарських) занять з даної теми. Точність, визначення завдань і термінів їх виконання.
5. Завдання для самостійної роботи студентів: їх наявність, влучність, доцільність, творчий характер повідомлення термінів та форми перевірки знань.
6. Стиль викладання: точність визначень, формулювань, емоційність, демократичність, володіння аудиторією.
7. Мовленнєві характеристики: чіткість, легкість голосу, вдале інтонування, голосність, тональність
8. Рівень технічного забезпечення (використання ЕОМ, відео, проекційної апаратури, фонозаписів тощо)
9. Оцінка ефективності проведеної лекції. Побаження та зауваження

Дата _____ П.І.Б. рецензента _____
(підпис)

Додаток 6

Схема аналізу проведеного студентом практичного (семінарського) заняття

У відповідності з розкладом " _____ " _____ 200__ року проведено практичне (семінарське) заняття з дисципліни

Тема:

П.І.Б. студента _____

Факультет _____

Спеціальність _____ Курс _____ Дата _____ Час _____

Група _____ Кількість осіб _____ Присутні _____

1. Наявність робочого плану практичного (семінарського) заняття.
2. Визначеність мети, завдань практичного (семінарського) заняття, достатня вмотивованість діяльності студентів.
3. Відповідність змісту практичного (семінарського) заняття програмі навчального курсу.
4. Форма проведення практичного (семінарського) заняття.
5. Використання прийомів активізації пізнавально-пошукової діяльності студентів.
6. Форми оцінювання знань, умінь та навичок студентів під час проведення практичного (семінарського) заняття. Доцільність їх застосування.
7. Спрямованість практичного (семінарського) заняття на самостійну роботу студентів.
8. Особливості стилю педагогічної взаємодії практиканта зі студентами.
9. Оцінка ефективності проведеного практичного (семінарського) заняття. Побажання та зауваження.

Дата _____ П.І.Б. рецензента _____
(підпис)

Додаток 7

Критерії оцінювання асистентської практики

<i>Види роботи</i>	<i>Кількість балів (максимальна)</i>
Підготовка та проведення лекцій	20 балів
Конспект лекції	10 балів
Підготовка та проведення практичного заняття	20 балів
Конспект практичного заняття	10 балів
Підготовка та проведення виховних заходів зі студентами, робота помічника куратора	10 балів

Проведення позааудиторні роботи зі студентами за фахом	10 балів
Конспект заходу з позааудиторної роботи форми	5 балів
Звіт	10 балів
Оформлення документації	5 балів

Кожна з форм контролю оцінюються за 100-бальною системою. Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

<i>За шкалою ECTS</i>	За шкалою університету	За національною шкалою
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)
C	75 – 84 (добре)	
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)
E	60 – 69 (достатньо)	
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	